

## بررسی چالش‌های فراروی رشد و توسعه اقتصادی ویتنام

### خلاصه مدیریتی:

ویتنام تا قبل از ۱۹۸۶ میلادی، پس از جنگ‌های متوالی با قدرتهای خارجی و تحت تحریم‌های آمریکا و انزوا از سوی کشورهای منطقه‌ای و جهانی، با مشکلات عدیده‌ای از جمله رشد پایین اقتصادی، ابرتورم مزمن، عدم تعادل در تراز پرداخت‌ها و کسری دائمی تجاری و نرخ بیکاری دو رقمی مواجه بود.

ویتنام در سال ۱۹۸۶ تصمیم به بازسازی سریع کشور گرفت. این کشور ظرف ۳۵ سال و با اجرای برنامه نوسازی اقتصادی تحت عنوان برنامه «دوی موی» که هدف آن تبدیل اقتصاد مبتنی بر برنامه‌ریزی متمرکز و دستوری به یک اقتصاد باز مبتنی بر مکانیسم بازار بود، توانست به رشد و توسعه اقتصادی قابل توجهی دست یابد.

همزمان با رشد و توسعه اقتصادی ویتنام در سه دهه اخیر، این کشور با چالش‌ها و مشکلات متعددی نیز روبرو می‌باشد که می‌تواند موانع جدی بر سر راه رشد اقتصادی این کشور و توسعه همه جانبه آن ایجاد نمایند یا حداقل سرعت آن را کند کنند. این چالش‌ها و مشکلات را می‌توان در یک نگاه به دو دسته چالش‌های خارجی و چالش‌های داخلی تقسیم‌بندی نمود. از جمله چالش‌های خارجی ویتنام می‌توان به مواردی چون پیچیده‌تر شدن تحولات جهانی، افزایش تنش و رقابت میان قدرتها در منطقه آسیا پاسفیک، آلودگی و تغییرات اقلیمی و شیوع بیماری کرونا در جهان را بر شمرد. همچنین از جمله چالش‌های داخلی ویتنام می‌توان به مدل اقتصادی قدیمی وابسته به نیروی کار ارزان، دام درآمد متوسط به پایین، پایین بودن مهارت و بهره‌وری نیروی کار و فضای نامطلوب کسب و کار (بوروکراسی، فساد، عدم شفافیت در قوانین و عدم دسترسی آسان به منابع مالی برای افراد و شرکتها) اشاره نمود.

مواجهه با چالش‌ها و مشکلات فعلی و آتی رشد و توسعه اقتصادی ویتنام نیازمند اتخاذ برنامه‌ها و سیاستهای اقتصادی و سیاسی متناسب می‌باشد. دولت این کشور، در مقاطع مختلف، برنامه‌های اقتصادی میان‌مدت و بلندمدتی را ارائه داده و بعضاً به اصلاح سیاستهای قبلی در زیر بخش‌های مختلف اقتصادی پرداخته است. چرا که مواجه بودن با چالش‌های مختلف بدون بازنگری و اصلاح برنامه‌ها و سیاستهای پیشین، ضمن تشدید مشکلات و چالش‌ها، رشد و توسعه اقتصادی را با چالش و مشکل مواجه می‌نماید.

علیرغم رشد و توسعه اقتصادی ویتنام در ۳۵ سال گذشته با اتخاذ برنامه نوسازی اقتصادی تحت عنوان برنامه «دوی موی» همراه با اجرای برخی اصلاحات سیاسی و استفاده ماهرانه از سیاست خارجی در راستای توسعه اقتصادی و ارتقاء موقعیت ویتنام در عرصه بین‌المللی؛ این کشور با چالش‌ها و مشکلاتی نیز در مسیر رشد و توسعه اقتصادی خود مواجه می‌باشد. برخی از این چالش‌ها، منشا داخلی داشته و بعضاً منشا بیرونی و خارجی که اثرات آن می‌تواند برنامه‌های توسعه‌ای و اقتصادی ویتنام را با چالش مواجهه نماید که در ذیل به آنها پرداخته می‌شود.

## الف: چالش‌های خارجی

### ۱- شیوع بیماری کووید ۱۹

پاندمی کووید ۱۹ که از پایان ۲۰۱۹ میلادی تا زمان نگارش این متن در پایان سال ۲۰۲۱ در جهان شیوع پیدا کرده است، تاثیر منفی، جامع و عمیقی را بر همه جوانب زندگی اقتصادی و اجتماعی کشورهای جهان از جمله ویتنام گذشته است. به طور مشخص، در چهارمین موج ورود کرونا به ویتنام از اواخر آوریل ۲۰۲۱ تا کنون، به دلیل شرایط و محدودیت‌های قرنطینه‌ای گسترده و طولانی مدت در شهرهای بزرگ این کشور، اقتصاد آن را با مشکلات و چالش‌های اقتصادی و اجتماعی مواجه نموده است. در آخرین گزارش اداره آمار ویتنام، تولید ناخالص داخلی ویتنام در سه ماهه سوم ۲۰۲۱ میلادی برابر با منفی ۶٫۱۷ درصد گردید که این رقم پایین‌ترین نرخ رشد سه ماهه از سال ۲۰۱۰ تا کنون بوده و رشد تولید ناخالص ویتنام در ۹ ماهه اول ۲۰۲۱ به رقم بسیار پایین ۱٫۴۲ درصد رسیده است. کسری تراز تجاری خارجی (حدود ۲ میلیارد دلار در ۹ ماهه اول ۲۰۲۱) و افزایش فزاینده شرکت‌های تعطیل و ورشکست شده (بالغ بر ۹۰ هزار شرکت و کسب و کار) از جمله نشانه‌های تاثیر شدید پاندمی کرونا در سال جاری میلادی بر اقتصاد ویتنام است.

شایان ذکر است، دولت ویتنام به منظور مهار و جلوگیری از شیوع بیماری کووید ۱۹، فاصله گذاری اجتماعی را در سراسر کشور اجرای نموده و در شهر هانوی، هوشی مین و تعدادی از استان‌های جنوب ویتنام (مرکز اقتصادی، تولیدی

و تجاری ویتنام) که کانون شیوع کرونا در موج چهارم آن در ویتنام بوده است، برای مدت بیش از ۴ ماه بطور کامل قرنطینه برقرار گردید. در اوایل ماه اکتبر ۲۰۲۱، چهار انجمن شرکت‌های خارجی در ویتنام از جمله تجارت آمریکا (Amcham)، اروپا (Eurocham)، کره جنوبی (Kocham) و کسب و کار آمریکا - آ.سه.آن به ویتنام هشدار داده‌اند که ویتنام ممکن است فرصت جذب سرمایه‌گذاری از سوی هلدینگ‌های بین‌المللی را از دست بدهد.

از سوی دیگر، بدلیل شیوع بیماری کرونا در جهان، اقتصادهای جهانی نیز گرفتار بحران شده و با رکودی جدی و احتمالاً طولانی مدت مواجه خواهند بود. کشورهای دنیا بویژه کشورهای بزرگ احتمالاً برای کاهش وابستگی خود به منابع خارجی، استراتژی توسعه خود را تعدیل می‌نمایند و این امر منجر به تغییر در زنجیره تامین جهانی خواهد شد. ویتنام اکنون در عرصه جهانی به میزان قابل توجهی ادغام شده و سرمایه‌گذاری خارجی یک عامل و ابزار مهم توسعه اقتصادی این کشور است. بنابراین، حل چالش‌ها و مشکلات اقتصادی ناشی از شیوع کرونا، از اولویتهای اصلی دولت ویتنام برای ادامه مسیر رشد و توسعه اقتصادی خود خواهد بود.

## ۲- پیچیدگی بیش از پیش تحولات جهانی

جهان در دهه اخیر با تغییر و تحولات عظیم، سریع، پیچیده و بعضاً غیرقابل پیش‌بینی مواجه بوده است. روندهای صلح، همکاری و توسعه کماکان از روندهای اصلی جهانی بوده، لیکن مشکلات و چالش‌هایی نیز ظهور و بروز نموده است. رقابت استراتژیک میان قدرت‌ها و کشمکش محلی (Local Conflict) در اشکال مختلف، به صورت پیچیده‌تر و شدیدتر رخ می‌دهد که می‌تواند ریسک‌ها را برای محیط اقتصادی، سیاسی و امنیت بین‌المللی افزایش دهد. نظم جهانی همچنان در حال تغییر از تک قطبی به سمت چند قطبی و چند مرکزی است. همکاری میان کشورهای بزرگ ادامه دارد اما در عین حال تلاش برای مبارزه و مهار یکدیگر در حال جریان است. ملت‌گرایی افراطی، قدرت‌گرایی و عمل‌گرایی در روابط بین‌المللی در حال توسعه است. کشورهای در حال توسعه بویژه کشورهای کوچک مانند ویتنام با مشکلات و چالش‌های جدید روبرو هستند. به دلیل ادغام گسترده در اقتصاد جهان، اقتصادهای کوچک بین‌المللی شده چون ویتنام می‌توانند در برابر تحولات جهانی شکننده باشند.

### ۳- رقابت شدید قدرت‌ها به ویژه چین و آمریکا برای نفوذ در منطقه آسیا-اقیانوسیه

منطقه آسیا-اقیانوسیه از جمله کشورهای جنوب شرقی آسیا، بدلیل اهمیت استراتژیک خود و اجرای استراتژی ایندو-پاسیفیک باز و آزاد توسط آمریکا، به مرکزیت رقابت و کانونی تعدیل سیاست‌های قدرت‌های جهان تبدیل شده است. از این رو، بی‌ثباتی‌های احتمالی در این منطقه، مسئله‌ای اجتناب‌ناپذیر است. اختلاف بر سر حاکمیت سرزمینی، دریایی و جزایر واقع در این منطقه از جهان شدیدتر و پیچیده‌تر خواهد شد. صلح، ثبات، آزادی، امنیت و ایمنی ناوبری و هوانوردی در دریای شرقی (دریای چین جنوبی) با چالش‌های بزرگ و درگیری‌های احتمالی روبرو خواهد بود. نه تنها چین و آمریکا، بلکه ژاپن، هند، استرالیا و سایر بازیگران منطقه‌ای همچنان بطور فعال نفوذ خود را در این منطقه گسترش خواهند داد. بعضا کشورهای اروپایی مانند فرانسه، آلمان، انگلستان نیز استراتژی خاص خود در مورد ایندو-پاسیفیک را دنبال نموده و بتدریج مداخله خود را در این منطقه افزایش داده‌اند.

علاوه بر این، اخیراً آمریکا و متحدانش از جمله بریتانیا و استرالیا، اتحادی بنام آکس به منظور مهار چین در منطقه ایندو پاسیفیک ایجاد کرده‌اند. به نظر برخی از تحلیل‌گران، تشکیل آکس و رقابت استراتژیک میان قدرت‌ها می‌تواند به ایجاد پیامدهای منفی برای کشورهای این منطقه بیانجامد. اول پیامد، ظرفیت بالقوه مسابقه نظامی و تسلیحاتی در منطقه آسیا-اقیانوسیه می‌باشد. پیامد دوم این که تحرکات میان قدرت‌ها می‌تواند منجر به واکنش‌های خشونت‌آمیز بیشتری در منطقه و به ویژه در منطقه دریای چین جنوبی گردد. پیامد سوم آنکه ظرفیت بالقوه درگیری‌ها و مناقشات مرزی در منطقه تحریک شود و به سطح جدید، شدیدتر و پرخطرتر از قبل مانند مناقشات در مناطق مرزی چین و هند، تنگه تایوان، دریای چین جنوبی و تنش در شبه جزیره کره منجر گردد. پیامد چهارم آنکه، رقابت چین و آمریکا می‌تواند به بی‌ثباتی برای کل منطقه هند و اقیانوسیه منجر شده و همچنین دیپلماسی سیاسی را در منطقه قطبی نماید. برخی از کشورهای منطقه، حامی و طرفدار چین هستند. گروهی دیگر نیز از آمریکا حمایت می‌کنند. این امر یادآور قطبی شدن منطقه آسیا و اقیانوسیه در دهه ۱۹۶۰-۱۹۸۰ در اوج منازعات آمریکا و شوروی در طول دوران جنگ سرد است.

دقیقاً یک روز بعد از اعلام تشکیل اتحاد آگس، در تاریخ ۱۶ سپتامبر سال جاری، استراتژی ایندو پاسیفیک از سوی اتحادیه اروپا نیز منتشر شده است. اروپا، با اتخاذ این استراتژی، رسماً به بازی منافع، نقش‌پذیری و نفوذ در این منطقه پیوسته است.

هرچند رقابت برای نفوذ در منطقه میان قدرت‌ها به حدی نیست تا کشورهای کوچک و متوسط مانند ویتنام مجبور به «انتخاب یکی از آنها» باشند، اما می‌تواند چالش‌های زیادی را برای دیپلماسی این کشورها ایجاد نماید.

در سالهای اخیر، چین به عنوان یکی از بزرگترین قدرت‌های جهان ظاهر شده است و جاه‌طلبی خود را برای جایگزین آمریکا به عنوان بزرگترین قدرت اقتصادی و نظامی جهان نشان داده است. چینی‌ها معتقدند زمان رسیدن به «رویای چین» فرا رسیده است و می‌تواند نظم بین‌المللی جدیدی را ایجاد کنند تا از مزایای بهتر و برابر قدرت در حال توسعه خود برخوردار باشند. از این رو، چینی‌ها با ایجاد «ابتکار پهنه-راه» به دنبال برجای گذاشتن حضور و نفوذ خود در آسیا و اروپا و جهان می‌باشند. بلندپروازی چین، برتری آمریکا را به چالش کشانیده است. با توجه به این شرایط، واشگتن موضع محکم و جدی در برابر پکن اتخاذ کرده است تا موقعیت خود را در جهان حفظ کند. جنوب شرق آسیا، با موقعیت مهم خود، به یک هدف جذاب و مورد توجه چین و آمریکا و به میدان رقابت آنها تبدیل گردیده است.

رقابت فزاینده استراتژیک بین این دو قدرت جهانی، شرایط ژئواستراتژیک و اقتصادی منطقه را می‌تواند به چالش کشیده و مختل نماید. از ابتدای سال جاری میلادی تا کنون، چین فعالیت‌های خود را در زمینه‌های سیاسی، دیپلماتیک و حقوقی تعمیق و افزایش داده است و این در حالی است که دولت جدید آمریکا از متحدانش برای مهار چین دعوت به عمل آورده است.

در میان این کشمکش، ویتنام به عنوان یکی از کشورهای رو به رشد در جنوب شرق آسیا مورد توجه و هدف دعوت دو کشور آمریکا و چین قرار گرفته است. در نیمه دوم ۲۰۲۱، وزیر دفاع و معاون رئیس جمهور آمریکا به ویتنام سفر کرده و پیشنهادی ارتقاء روابط دو کشور را به مقامات عالی رتبه ویتنام ارائه دادند. به دنبال آن وزیر امور خارجه چین نیز به ویتنام سفر نمود و پر واضح است سفر آقای وانگ یی، در چنین شرایطی، بی‌ارتباط با آن سفر نمی‌تواند صورت گرفته باشد.

حقیقت این است که هم آمریکا و هم چین، شرکای اقتصادی و تجاری بسیار مهم و بزرگ (اولین و دومین شرکای تجاری) ویتنام هستند. آمریکا بزرگترین وارد کننده کالاهای ویتنام و چین نیز بزرگترین صادرکننده به ویتنام است و هر دو کشور از سرمایه‌گذاران خارجی مهم در این کشور هستند. بنابراین، ایجاد تعادل در روابط خود با چین و آمریکا در بحبوحه درگیری آنها، چالش بزرگی برای دولتمردان و سیاستمداران هانوی محسوب می‌شود که این کشور به نظر اتفاق کارشناسان این چالش را با زیرکی به فرصتی عالی برای بهره مندی تبدیل کرده است.

#### ۴- تنش ویتنام و چین در دریای شرق (دریای چین جنوبی) و رودخانه مکونگ

یکی از چالش‌های دیگر ویتنام، یافتن شیوه‌ای به منظور مقابله با اقدامات تهاجمی فزاینده چین در دریای شرق است. دولت چین بر اکثریت دریای شرقی که غنی از منابع طبیعی و انرژی و بخشی از آن متعلق به ویتنام است، اعلام حاکمیت کرده است. از نگاه دولتمردان ویتنام، چین عامل اقدامات تحریک‌آمیزی مانند تیراندازی و غرق نمودن قایق ماهیگیری ویتنام در آب‌های پاراسل این کشور در اوایل سال ۲۰۲۰؛ تاسیس دو واحد اداری «سیشا» (Xisha) و «نانشا» (Nansha) برای مدیریت مجمع‌الجزایر پاراسل (Paracel) و اسپراتلی (Spratly)، انجام مداوم مانورها در دریای شرق و ... بوده که منجر به افزایش تنش و تهدید امنیت ویتنام گردیده است. مناقشات ویتنام و چین بر سر حاکمیت دو جزیره مذکور سال‌های طولانی ادامه داشته است. ویتنام مکرراً اقدامات چین را از منظر نقض حقوق بین‌المللی محکوم کرده و از چین خواسته است به این قوانین پایبند باشد.

از طرف دیگر، مناقشات بر سر رودخانه مکونگ نیز یک تنش دیگر میان ویتنام و چین است. رودخانه مکونگ از فلات تبت چین سرچشمه گرفته و پس از گذشتن از کشورهای میانمار، تایلند، لائوس، کامبوج و ویتنام به دریای شرق می‌پیوندد. رودخانه مکونگ، منابع آب، دشت‌های حاصل‌خیز مستعد کشاورزی و آبی‌پروری فراوان برای این کشورها فراهم کرده است. با این حال، چین با احداث ۱۱ سد با ذخیره ۴۷ میلیارد متر مکعب آب در بخش چینی و در مسیر این رودخانه، ورود آب به مناطق پایین دست این رودخانه کاهش را داده است. از آنجا که ویتنام در قسمت پایین دست این رودخانه قرار دارد، نسبت به سایر کشورهای مسیر کمترین آب را دریافت می‌کند. کشاورزان ویتنامی این منطقه از حمله آب شور از دریا به دشت‌های برنج، خشکسالی، کمبود آب و رسوب و کاهش امکان آبی‌پروری رنج می‌برند. انفجار مین‌ها، اکتشاف سنگ‌ها و شن در بالادست رودخانه، نه تنها به تخریب اکوسیستم منجر گردیده است، بلکه امنیت غذایی میلیون نفر را در پایین دست رودخانه به خطر می‌اندازد.

همانگونه که در بخش فوق مطرح شد، چین کشوری بزرگ، همسایه و شریک اقتصادی مهم ویتنام است. روابط دو کشور بسیار در هم پیچیده است و اختلافات دو کشور نیز زیاد می‌باشد. علی‌رغم همه مشکلات، ویتنام نیازمند همکاری و تعامل گسترده با همسایه شمالی خود می‌باشد. لیکن در این همکاریها، حفظ تعادل میان استفاده متناسب از منابع، حاکمیت و تمامیت ارضی و تعامل با چین، می‌تواند به عنوان چالشی برای حزب و دولت ویتنام تلقی گردد.

## ۵- آلودگی و تغییرات اقلیمی

پس از سال‌ها رشد و توسعه اقتصادی و نرخ‌های بالای رشد اقتصادی کم‌توجهی به مسائل محیط زیستی، بهره‌برداری بیش از حد از منابع طبیعی، استفاده از سوخت‌های فسیلی مانند زغال سنگ برای تولید برق، از بین بردن جنگل‌های طبیعی برای ساخت سدها و نیروگاه‌ها، استفاده از فناوری قدیمی و عوامل مشابه باعث گردیده است ویتنام امروزه با وضعیت آلودگی زیست محیطی و آب و هوایی نگران‌کننده مواجه باشد.

آلودگی محیط زیست در ویتنام در هوا، آب و خاک دیده می‌شود. در برخی از مناطق آلاینده‌ها از جمله کل ذرات معلق (TSP- total suspended particles)، مواد آلی، فلزات سنگین، آمونیوم، فسفات و ... وجود دارد.

آلودگی هوای شهرهای ویتنام، آلودگی گرد و غبار می‌باشد. بیش از ۸۰ درصد از نمونه‌های مورد بررسی شده از لحاظ ذرات معلق بیش از حد مجاز (براساس معیار ویتنام در خصوص کیفیت هوا - QCVN 05: 2013/BTNMT- پیشی گرفته‌است [۱]. شهرهای هانوی و هوشی‌مین در حال حاضر در میان ۱۵ شهر آلوده شدید در جنوب شرق آسیا قرار گرفته‌اند. شهر هانوی در چند سال اخیر از جمله آلوده‌ترین شهرها در جنوب شرق آسیا بوده است. [۲].

میزان فاضلاب و پسماند رها شده در شهرهای ویتنام در حال افزایش بوده و بیشتر آن تصفیه نشده و مستقیماً به رودخانه‌ها و دریاچه‌ها وارد می‌شود. این کار طبیعتاً باعث آلودگی آب‌های سطحی در مناطق مختلف بویژه شهرهای بزرگ می‌گردد. علاوه بر این، بسیاری از کارخانه‌ها الزامات جمع‌آوری و تصفیه فاضلاب را رعایت نمی‌کنند [۳]. از این رو، آلودگی آب، زندگی و سلامت مردم این کشور را با تهدید مواجه نموده است. براساس گزارش وزارت بهداشت و وزارت منابع طبیعی و محیط زیست ویتنام، هر سال ۹ هزار ویتنامی بدلیل آب غیر بهداشتی، بی‌کیفیت و آلوده، جان خود را از دست داده، نزدیک به ۲۵۰ هزار نفر بستری شده و حدود ۲۰۰ هزار نفر به سرطان مبتلا می‌شوند. [۴]. آلودگی آب منجر به آلودگی خاک و زمین می‌شود. این نوع آلودگی در شهرهای بزرگ مانند هانوی، هوشی‌مین و مناطق تولیدی، صنعتی و معدنی مانند تاین‌نوی و دونگ‌نای بیشتر مشاهده می‌شود.

1. <https://tud.qucosa.de/api/qucosa%3A32573/attachment/ATT-0/>

2. <https://thediplomat.com/2020/03/vietnams-big-air-pollution-challenge/>

3. [https://kinhtetrungong.vn/web/guest/thong-tin-chuyen-de?p\\_p\\_id=101&p\\_p\\_lifecycle=0&p\\_p\\_state=normal&p\\_p\\_mode=view&p\\_p\\_col\\_id=column-1&p\\_p\\_col\\_count=1&\\_101\\_struts\\_action=%2Fasset\\_publisher%2Fview\\_content&\\_101\\_assetEntryId=2395358&\\_101\\_type=content&\\_101\\_urlTitle=nhung-van-%C4%91e-moi-truong-cap-bach-cua-viet-nam-thuc-trang-xu-the-thach-thuc-va-giai-phap](https://kinhtetrungong.vn/web/guest/thong-tin-chuyen-de?p_p_id=101&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&_101_struts_action=%2Fasset_publisher%2Fview_content&_101_assetEntryId=2395358&_101_type=content&_101_urlTitle=nhung-van-%C4%91e-moi-truong-cap-bach-cua-viet-nam-thuc-trang-xu-the-thach-thuc-va-giai-phap)

4. <https://www.unicef.org/vietnam/stories/world-water-week-2021-meet-our-expert>

علاوه بر آلودگی محیط زیستی، تغییرات اقلیمی نیز مسئله جدی برای ویتنام محسوب می‌شود. چرا که این کشور یک شبه جزیره و در منطقه گرمسیر واقع است و به سرعت تغییرات ناشی از آب و هوا و محیط طبیعی را درک می‌کند. محققان ارزیابی نموده‌اند در سال ۲۰۲۰، بلایای طبیعی در ویتنام بسیار شدید، پیچیده و غیرعادی خواهد بود. گزارش دفتر دائمی کمیته ملی تدارکات مبارزه با بلایای ویتنام نشان می‌دهد سال گذشته ویتنام با ۵۷۶ بلای طبیعی مواجه شد که در این میان، ۱۴ طوفان در دریای شرق، ۲۶۵ رعد و برق، گردباد و باران شدید؛ ۱۲۰ سیل، سیل برق‌آسا، رانش زمین؛ ۹۰ زلزله، خشکسالی و ورود آب شور به دلتای مکونگ در جنوب ویتنام، ... رخ داده است. مخصوصاً در میان طوفان‌ها، طوفان شماره ۹ (طوفان مولا- Molave)، بزرگترین طوفان در ۲۰ سال گذشته در ویتنام محسوب شده و مجموع خسارت مالی ناشی از بلایای سال ۲۰۲۰ حدود ۳۷۴۰۰ میلیارد ویتنام دونگ (حدود ۱,۶ میلیارد دلار) بوده است.

وضعیت کنونی و روندهای محیط زیستی در ویتنام در سال‌های اخیر نشان می‌دهد چنانچه برای این مشکلات راه‌حل‌های به موقع و سریع اندیشیده نشود، محیط زیست این کشور دچار بحران شدید شده و توسعه اقتصادی و اجتماعی را با خطر مواجه خواهد نمود.

## ب: چالش‌های داخلی

### ۱- مدل اقتصادی قدیمی وابسته به نیروکار ارزان و عدم تمرکز بر ارزش افزوده (خام فروشی)

با بررسی ماهیت توسعه اقتصادی ویتنام و به ویژه ملاحظات و در نظر گرفتن شاخص‌هایی که نشان دهنده کیفیت رشد و توسعه این کشور همانند پیشرفت فناوری، ساختار اقتصادی اعم از دستی یا مکانیکی؛ مونتاژ یا پردازش و تقلید یا اختراع می‌توان دریافت مشکلات و چالش‌های در مسیر توسعه اقتصادی ویتنام وجود دارد. در این وضعیت، رشد اقتصادی می‌تواند پایدار نباشد، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی در مسیر کاهش قرار گرفته و کیفیت و سطح توسعه اقتصادی (سطح فناوری و کیفیت نیروی کار) بسیار کند بهبود یابد. توانایی شرکت‌های با ماهیت کاملاً ویتنامی (به لحاظ مدیریت و سهامداری) بویژه در رقابت‌های بین‌المللی کماکان ضعیف و در مسیر رشد قرار دارد.



دستاوردهای رشد و توسعه اقتصادی که در سال‌های اخیر بسیار شگفت‌انگیز بوده است، اساساً ناشی از سرمایه‌گذاری خارجی و یا با بهره‌برداری از منابع موجود به روش سنتی «بهره‌برداری و صادرات» توسط شرکت‌های ویتنامی بوده است. حتی تلاش برای باز شدن کشور و ادغام در عرصه جهان برای کاهش فاصله توسعه اقتصادی میان ویتنام و کشورهای در حال توسعه و یا پیشرفته دیگر، عمدتاً برپایه «بهره‌برداری» از منابع موجود، نیروی کار ارزان با مهارت پایین اجرایی گردیده است [۵]. به نظر بسیاری از محققان، شاید زمان آن رسیده است که ویتنام نیاز به اتخاذ یک برنامه نوسازی جدید با «دوی موی» دوم برای حفظ رشد اقتصادی خود دارد.

در حقیقت مسئله بازسازی مدل توسعه و ساختار اقتصادی، افزایش بهره‌وری، کیفیت، کارآیی و توانایی رقابت اقتصادی ویتنام در بیانیه سیزدهمین کنگره ملی حزب کمونیست که در ابتدای سال ۲۰۲۱ برگزار شد، ذکر گردیده و حزب حاکم آن را یکی از وظایف اساسی کشور ارزیابی نموده است. ممکن است چالش‌های بسیاری برای تحقق این امر وجود داشته باشد، چرا که نه تنها باید مشکلات و کاستی‌های ناشی از مدل توسعه قبلی اصلاح گردد، بلکه راه‌حل‌های جدید اتخاذ، تعیین و اجرایی شود.

## ۲- تله (دام) در آمد متوسط و به پایین

یکی از چالش‌های فرآروی دولتمردان ویتنامی، فرار از فرو افتادن در دام درآمد سرانه متوسط می‌باشد. بر اساس گزارش بانک جهانی، درآمد سرانه ویتنام در سال ۲۰۱۷، برابر با ۲۳۶۵ دلار تعیین گردیده بود، در حالی که متوسط درآمد سرانه کشورهای جهان ۱۰۷۷۰ دلار برآورد شده است. بر همین اساس، در سال ۲۰۱۸، متوسط درآمد سرانه جهانی ۱۱۲۹۸ دلار برآورد شده است، لیکن درآمد سرانه ویتنام ۲۵۶۳ دلار بوده است. این در حالی است که کشورهای منطقه از جمله ژاپن، کره جنوبی و سنگاپور توانسته‌اند با ایجاد ساختارهای اقتصادی و سیاسی، از فرو افتادن در دام درآمد سرانه متوسط رهایی یابند. از این رو، فرو افتادن ویتنام در دام درآمد سرانه متوسط، از جمله چالش‌های رشد و توسعه اقتصادی ویتنام قلمداد می‌شود.

در گزارش ۵ ساله وزارت برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری از ارزیابی وضعیت اقتصادی و اجتماعی ویتنام در دوره‌ی ۲۰۱۶-۲۰۲۰ اعلام شده است: «رشد اقتصادی ویتنام در دوره ۵ سال مذکور برابر با ۵٫۸ درصد بوده است که کمتر از

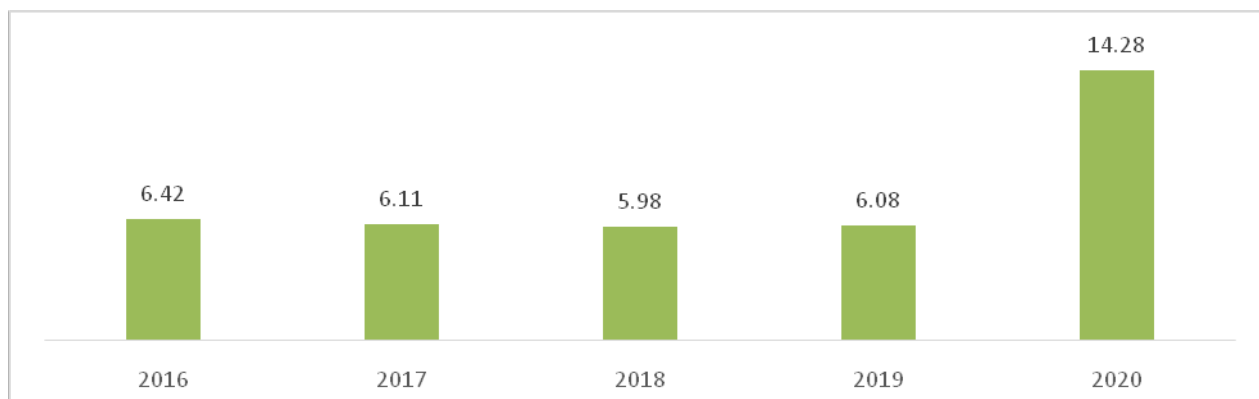
5. <https://philarchive.org/archive/THITCT-2>

هدف تعیین شده آن یعنی ۶,۵ الی ۷ درصد می‌باشد. اقتصاد ویتنام اگرچه در مسیر رشد قرار گرفته است، ولی کماکان فاصله توسعه و رشد اقتصادی میان ویتنام و سایر کشورها در منطقه قابل توجه است.

### ۳- پایین بودن بازده سرمایه‌گذاری در رشد تولید ناخالص داخلی

سرمایه نقش مهمی در گسترش رشد و توسعه اقتصادی ویتنام دارد و این کشور از آغاز «دوی موی» تا کنون، حجم سرمایه‌گذاری عظیمی را به خود جذب کرده است. حقیقت این است که علی‌رغم افزایش حجم سرمایه‌گذاری، بازده آن هنوز پایین است. این نقطه ضعف را می‌توان در شاخص «نسبت سرمایه به تولید» بالا (ICOR: Incremental Capital-output ratio) در دوره‌های توسعه با توجه به نمودار ذیل دریافت. نحوه محاسبه ICOR به صورت حجم سرمایه‌گذاری سالانه تقسیم بر رشد سالانه تولید ناخالص داخلی انجام می‌شود. بنابراین، هر چه شاخص ICOR بالاتر باشد، سرمایه مورد نیاز برای توسعه بیشتر بوده و یا به عبارت دیگر سرمایه‌گذاری بازدهی کمتری دارد.

نمودار ۱: نسبت سرمایه به تولید ویتنام طی سال‌های ۲۰۱۶-۲۰۲۰



رشد اقتصاد ویتنام در سال‌های اخیر، عمده‌متکی بر افزایش سرمایه‌گذاری و به میزان اندکی متکی بر افزایش کارایی استفاده از نیروکار، پیشرفت علم و فناوری، تکنولوژی جدید در تولید و مدیریت است. در مسیر رشد و توسعه سریع اقتصادی، طبیعتاً سرمایه همیشه بیشترین سهم و میانگین بهره‌وری کل عوامل تولید (TFP) از جمله نیروی کار کمترین سهم را در رشد اقتصادی داشته است. نسبت فوق و ماهیت رشد و توسعه سریع اقتصادی نشانگر وابستگی

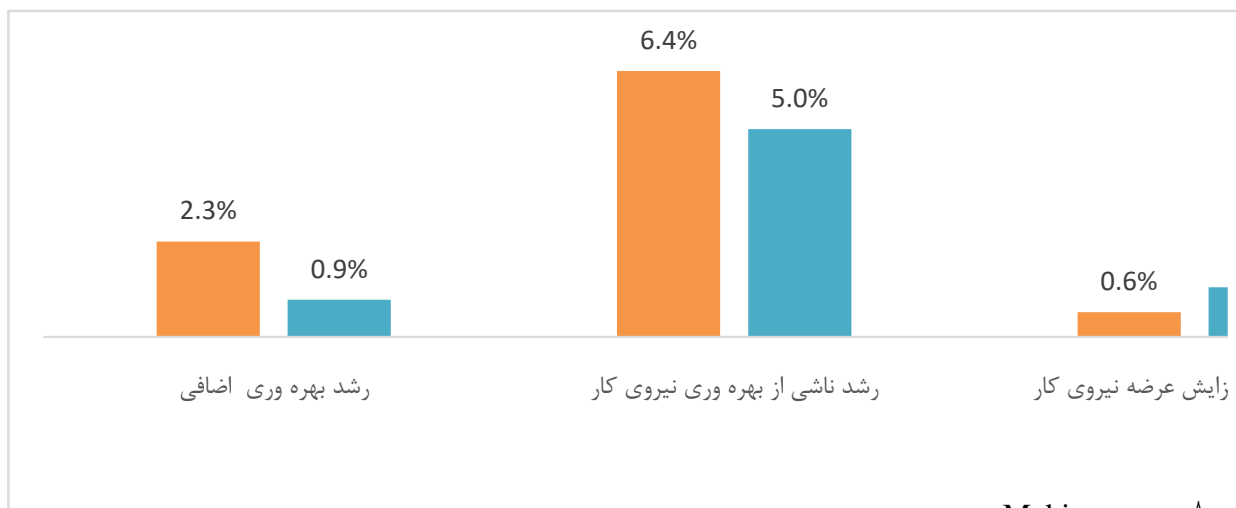
<sup>۱</sup>. «نسبت سرمایه به تولید» (ICOR: Incremental Capital-output ratio): بیانگر آن است که از هر واحد سرمایه، چه میزان بازدهی تولید حاصل می‌شود.

شدید رشد اقتصادی ویتنام به سرمایه فیزیکی (Physical capital) می‌باشد. این امر منجر به نیاز بیشتر ویتنام به جذب سرمایه‌گذاری برای حفظ رشد اقتصادی خود گردیده و افزایش میزان اعتبارات دریافتی را نیز به همراه دارد.

#### ۴- مهارت و بهره‌وری پایین نیروی کار

یکی از چالش‌های رشد و توسعه اقتصادی ویتنام، مسئله مهارت و بهره‌وری پایین نیروی کار در ویتنام می‌باشد. این شاخص نیز یکی از عوامل احتمالی فرو افتادن ویتنام در دام درآمد متوسط شناخته می‌شود. پس از ۳۵ سال از اجرای برنامه نوسازی اقتصادی و تلاش برای صنعتی نمودن و مدرن‌سازی این کشور، کیفیت نیروکاری این کشور هنوز با استانداردهای بین‌المللی فاصله دارد. تا پایان سال ۲۰۱۹، جمعیت نیروی کار ویتنام حدود ۴۹٫۱ میلیون نفر بوده است، لیکن شاغلان با تحصیلات و دارای مجوز تعیین سطح کار «پایه» به بالا، کمتر از ۱۳ میلیون نفر بوده است که حدود ۲۳ درصد از نیروی کار و جمعیت شاغلین این کشور را تشکیل داده است. این آمار نشان می‌دهد نیروی کار جوان در ویتنام فراوان است اما مهارت و تخصص فنی ندارد [۷].

نمودار ۲: بهره‌وری نیروی کار ویتنام



منبع: Mckinsey.com<sup>۸</sup>

بطور کلی، توسعه اقتصادی ویتنام برای سال‌ها، عمدتاً ناشی از سرمایه‌گذاری خارجی و نیروی کار ارزان و با مهارت اندک بوده است. این مدل رشد و توسعه، نقاط ضعف خاص خود را نیز دارد. از این رو، ویتنام تا به امروز، از

7. <https://dangcongsan.vn/xa-hoi/nhin-lai-tinh-hinh-lao-dong-va-viec-lam-2019-548623.html>

8. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/asia-pacific/what-will-it-take-to-achieve-vietnams-long-term-growth-aspirations>

فرصت و مدل توسعه‌ای نیروی کار با مهارت اندک و فناوری پایین‌تر بهره برده است. سرمایه‌گذاران خارجی که به دلیل جمعیت و نیروی کار جوان و ارزان در ویتنام سرمایه‌گذاری کرده‌اند، می‌توانند به راحتی کشور و مکان مطلوب دیگری را به عنوان جایگزین ویتنام انتخاب کنند. ممکن است سرمایه‌گذاران جدید که صاحب فناوری پیشرفته هستند، به دلیل کمبود نیروی کار ماهر در ویتنام، در این کشور سرمایه‌گذاری نکنند. بنابراین، ویتنام برای حفظ سرعت رشد خود و برون رفت از دام «رشد متوسط»، باید مدل رشد اقتصادی را تغییر داده و به طور همزمان اقدامات و سیاست‌های خرد و کلان را با تمرکز بر توسعه منابع انسانی و علم و فناوری پیشرفته و مدرن اجرایی کند.

شایان ذکر است تحقیقات بانک توسعه آسیایی (ADB) در سال ۲۰۱۷ موید آن است که زمان مورد نیاز برای تبدیل یک کشور با درآمد متوسط به یک کشور با درآمد بالا حدود ۳۰-۴۰ سال است و آنرا «مدت طلایی» نامگذاری کرده است. در پایان «مدت طلایی»، اگر درآمد سرانه آن کشور افزایش نیافته باشد، آن کشور رسماً در «دام درآمد متوسط» فرو افتاده است.

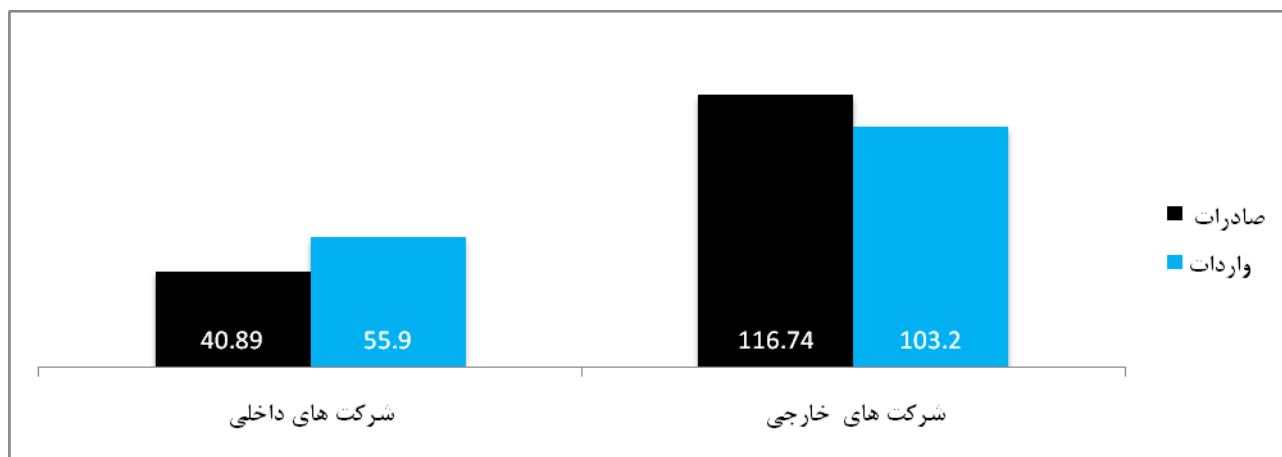
ویتنام در سال ۲۰۰۸ به کشوری با درآمد متوسط تبدیل شده و از آن زمان تا کنون، بیش از ۱۲ سال گذشته است. تسهیلات اساسی و لازم برای تبدیل ویتنام به کشوری با درآمد بالا چندان زیاد نیست. بنابراین، سرعت بخشیدن به این روند بسیار مهم است، به ویژه آنکه ویتنام وارد مرحله تلاش جدیدی شده و هدف‌گذاری بلندپروازانه آن، تبدیل شدن به کشوری با درآمد بالا در سال ۲۰۴۵ می‌باشد.

#### ۵- وابستگی شدید به صادرات شرکت‌های خارجی و واردات مواد اولیه

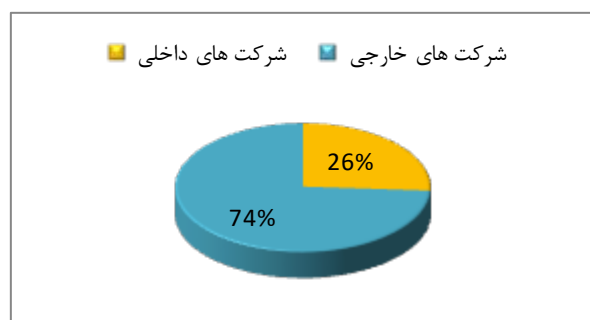
سهم شرکت‌های خارجی از میزان صادرات ویتنام روزافزون بوده و شرکت‌های ویتنامی، تنها در بخش بسیار کوچکی از زنجیره تامین وارد شده‌اند. بنا بر آمار موجود، شرکت سامسونگ که با نام سامسونگ ویتنام در این کشور فعالیت تولید دارد، یک چهارم میزان صادرات ویتنام را در اختیار دارد که این امر باعث نگرانی در خصوص پایداری رشد و توسعه اقتصادی و کیفیت آن می‌گردد و این در شرایطی است که شرکت‌های ویتنامی سهمی اندکی از سبد صادراتی این کشور در اختیار دارند، ممکن است میزان تولید ناخالص کشور از رشد قابل توجهی برخوردار باشد، ولی

این درآمد ناخالص داخلی وابسته به صادرات شرکتهای خارجی بوده که با بروز نوسان اندک صادرات آنها می تواند دچار مشکل و تغییر مسیر گردد.

نمودار ۳: ارزش واردات، صادرات و تراز تجاری میان بخش خارجی و داخلی در نیمه اول ۲۰۲۱ (میلیارد دلار)



نمودار ۴: سهم صادرات و واردات میان شرکت های خارجی و داخلی در نیمه اول ۲۰۲۱



صادرات



واردات

نمودارهای فوق نشانگر نقش پر قدرت بخش خارجی در اقتصاد ویتنام می باشد. از طرف دیگر، میزان قابل توجهی از شرکت های ویتنامی، مواد اولیه مورد نیاز خود را از خارج از ویتنام وارد می کنند و بخش صنعتی و تولیدی این کشور عموماً، خطوط مونتاژ شرکت های بزرگ بین المللی می باشد. از این رو، اقلام صادراتی یا کالاهای دارای ارزش افزوده بالا، شدیداً به مواد و کالاهای نیمه تمام خارجی وابسته است. سهم هزینه مواد اولیه در قیمت نهایی کالاها، حدود ۶۰ درصد قیمت تمام شده کالا در ویتنام را تشکیل می دهد. [۹].

<sup>9</sup> <https://tapchitaichinh.vn/tai-chinh-kinh-doanh/giai-phap-nang-cao-nang-luc-canh-tranh-cua-doanh-nghiep-trong-hoi-nhap-329640.html>

## ۶- فضای نامطلوب کسب و کار (بوروکراسی، فساد، عدم شفافیت در قوانین و عدم دسترسی آسان

### به منابع مالی برای افراد و شرکتها)

فساد در ویتنام نیز مانند بسیاری از کشورهای در حال توسعه یک معضل جدی است و همین امر موجب شده است که حزب و دولت‌های اخیر یکی از اهداف اصلی خود را مبارزه با فساد تعیین نمایند. بوروکراسی نیز بسیار پیچیده، زمان بر و در مواردی آزاردهنده است، این امر فقط در امور اقتصادی و رسمی نبوده بلکه شهروندان نیز از کندی و پیچیدگی فراوان آن که در موارد زیادی زمینه برای فساد و رشوه می‌گردد شکوه می‌نمایند.

عدم شفافیت در اقدام و قوانین نیز علیرغم عضویت در سازمان جهانی تجارت و دیگر سازمانهای بین‌المللی مرتبط که تعهداتی برای اعضا در این زمینه ایجاد می‌نمایند، از دیگر مشکلات فراروی فعالیت‌های تجاری و اقتصادی در ویتنام می‌باشد. به عنوان مثال در چند ماه گذشته یک مناقصه در زمینه برق در روزنامه‌ها منتشر گردید که اطلاعات تماس برای پیگیری و مکاتبه واقعی نبود و حتی مراجعه حضوری نیز برای دریافت مناقصه به ویژه با استفاده از اهرم محدودیت‌های کرونایی و قرنطینه راه به جایی نبرد!

### نتیجه‌گیری و جمع‌بندی:

با وجود همه نتایج مطلوب اقتصادی کسب شده توسط ویتنام در خلال ۳۵ سال اجرای برنامه نوسازی اقتصادی موسوم به «دوی موی»، همزمان این کشور با چالش‌های فراوانی ناشی از عوامل خارجی مانند رقابت آمریکا و چین، جاه‌طلبی چین در گسترش قدرت خود و تاثیرات آن بر همسایگان، دخالت قدرت‌ها در منطقه، آلودگی محیط زیست و تغییرات اقلیمی و عوامل داخلی مانند مدل اقتصادی با وابستگی شدید به سرمایه‌گذاری خارجی، بهره‌وری پایین نیروی کار و در معرض خطر فرو افتادن در دام درآمد متوسط مواجه بوده است که نیازمند پیش‌بینی و اتخاذ دقیق سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌ها توسط سیاستگذاران این کشور به منظور تداوم و پایداری رشد اقتصادی می‌باشد.